

ΛΙΑ ΜΕΓΑΛΟΥ-ΣΕΦΕΡΙΑΔΗ

Όταν και οι λακκούβες
ήταν χαρά

Ενθυμήσεις-αφηγήσεις

ΚΕΔΡΟΣ

Λία Μεγάλου-Σεφεριάδη: *Όταν και οι λακκούβες ήταν χαρά*

ISBN 978-960-04-5549-6

Επιμέλεια-Διόρθωση: Μαρία Σπανάκη
Ηλεκτρονική σελιδοποίηση-διόρθωση: Νικολέττα Δουλάμη
Γραφιστική επιμέλεια: Ξένια Τρύφων

© *Λία Μεγάλου-Σεφεριάδη, 2026*

© *Εκδόσεις Κέδρος, Α.Ε., 2026*

Κέδρος Εκδοτική Α.Ε.

Γ. Γενναδίου 3

Αθήνα 106 78

τηλ. 210 38 09 712-14 • φαξ 210 33 02 655

www.kedros.gr • [www.facebook.com / kedros.gr](http://www.facebook.com/kedros.gr)

e-mail: books@kedros.gr

Στους φίλους και συμμαθητές των μακρινών μας χρόνων

Στα παιδιά και στα εγγόνια μου

Παις-παιδίον-παιδί-παίζω

Το σπίτι στην Πλάτωνος (αναμνήσεις αναμνήσεων)

Παπαρούνας μνήμη

Καθώς άνοιγες την αυλόπορτα, οι ευωδιές του κήπου σε καλωσόριζαν. Γλυσίνες αγκαλιάζανε το λιανικό. Χιλιόφυλλες τριανταφυλλίες προσφέρανε τα αρωματικά τους πέταλα για γλυκό του κουταλιού, μ' ένα κλωνάρακι μοσχοβολιστό δεντρισαχί. Στο βάθος ορθωνόταν ένα πελώριο θηλυκό κυπαρίσι. Δίπλα του μια βραγιά με μαργαρίτες, μια άλλη με νεραγκούλες. Και δέντρα οπωροφόρα: κυδωνιά, μουσουλιά, κορομηλιά, δύο βερικοκιές, εκ των οποίων τη μία την αποκαλούσαν καΐσιά. Οι καρποί της, ως μεγαλύτεροι, ήταν οι πλέον κατάλληλοι για γλυκό του κουταλιού, ενώ της άλλης για μαρμελάδα. Με τα φρούτα του κήπου έκαναν επίσης κομπόστες, ενώ απ' τα κυδώνια, εκτός απ' το τριφτό, έφτιαχναν κυδωνόπαστο με αμύγδαλα και δάφνη, καθώς και κυδωνοπελτέ, λαμπερό και βαθυκόκκινο σαν ρουμπίνι.

Τα παιδιά περίμεναν με αδημονία τη μαγική στιγμή που θα αντιστρέφονταν τα φορμάκια, για να γεμίσει η πιατέλα με ολοκόκκινα ψαράκια, χελώνες, λαγουδάκια.

Μετά την πρώτη μέρα τα γλυκά κλειδώνονταν στον μπουφέ, για να καταναλώνονται με σύνεση, ωστόσο τα δυο μικρά – ο Πέτρος και η Παπαρούνα – βρήκαν τρόπο να παρακάμψουν το εμπόδιο. Όποτε ήθελαν επιπλέον γλυκό, έβγαζαν το πάνω συρτάρι και ψάφρευαν με το πιρούνι ό,τι επιθυμούσαν. Όταν η μάμα* τα πήρε είδηση, τα ψευτομάλωσε προσπαθώντας να μη γελάσει μπροστά τους.

Μια άλλη φορά, πάλι, τους είχε απαγορεύσει να κόβουν για παιχνίδι τους καρπούς απ' την κοντούλα κυδωνιά. Για να είναι ωστόσο σίγουρη, τους μετρούσε κάθε μέρα από το παράθυρο της κουζίνας και τους έβρισκε πάντα έντεκα. Όταν ήρθε η ώρα να τους κόψει, τι βλέπει; Έντεκα κυδώνια – άψογα από μπροστά, ποντικοφαγωμένα από πίσω! Τέτοια σκάνταλα αυτά τα μικρά!

Στο κελάρι υπήρχαν πάντα βάζα με μαρμελάδες, μαζί με αλεύρι, ζάχαρη, βούτυρα, όσπρια, κρέατα καπνιστά, τραχανά, πατάτες και τουρσιά, κιβώτια

* Η μαμά στα βλάχικα.

με γάλα εβαπορέ και μπισκότα Palmer's, θαρρείς και επρόκειτο να πολιορκηθεί η Θεσσαλονίκη.

Στο κέντρο του κελαριού υπήρχε πηγάδι με ολόδροσο νερό. Εκεί το καλοκαίρι ποντίζανε τα καρπούζια, για να δροσίσουν. Στο τοίχωμά του φυλάγανε σε κρύπτη ένα σακούλι με χρυσά φλουριά για ώρα ανάγκης.

Και βέβαια δεν μπορούσαν να λείπουν τα βαρέλια με το κρασί. Το ένα λευκό – για τις γυναίκες –, το άλλο ερυθρό – για τους άνδρες. Ο κύρης του σπιτιού συνήθιζε μετά το φαγητό να τρώει το φρούτο του – μήλο ή αχλάδι – βουτώντας το στο κρασί. Τα δε μήλα, πριν τοποθετηθούν στη φρουτιέρα, στιλβώνονταν, για να χαίρεται το μάτι.

Αυτή η υπερβολή με την αποθήκευση τροφίμων είχε τη ρίζα της στον τόπο καταγωγής τους, τη Νέβεσκα*, που κατά τη διάρκεια του χειμώνα έμενε επί μήνες αποκλεισμένη από τα χιόνια.

Την περίοδο εκείνη οι περισσότερες οικογένειες ζούσαν κι εργάζονταν μέσα στα σπίτια τους. Κατασκεύαζαν χρυσά κοσμήματα και σκεύη αργυρά. Την τέχνη την είχαν φέρει στη Νέβεσκα οι πρόγονοί τους από τη μητρόπολη των Ελληνόβλαχων, την περικαλ-

* Το σημερινό Νυμφαίο.

λή Μοσχόπολη, την οποία εγκατέλειψαν μετά τις επανειλημμένες καταστροφές που υπέστη από Τουρκαλβανούς επιδρομείς.

Στο σπίτι της Πλάτωνος υπήρχε ζωντανός ο θρύλος της πόλης αυτής. Ο Γεώργιος, ο κύρης του σπιτιού, ανέφερε πάντα με θαυμασμό το μέγεθος, το κάλλος, τον πλούτο και τον πολιτισμό της, την περίφημη Νέα Ακαδημία της και το πρώτο ελληνικό τυπογραφείο στη Βαλκανική. Μιλούσε για την προγονική πόλη – χωρίς να την είχε ζήσει, χωρίς να την είχε επισκεφτεί, χωρίς να την είχε δει ούτε καν ζωγραφιστή – με τέτοια ζέση, που όσοι τον άκουγαν έβλεπαν μπροστά τους τη Μοσχόπολη να ακτινοβολεί.

Μετά το Πάσχα, όταν επιτέλους έλιωναν τα χιόνια, ξεκινούσαν τα караβάνια των χρυσιών* αρματωμένα, για να πουλήσουν τηνπραμάτεια τους. Άλλοι κατευθύνονταν προς την ελεύθερη Ελλάδα, άλλοι διασκορπίζονταν στα Βαλκάνια κι άλλοι διαβαίνανε τα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, φτάνοντας μέχρι την Τεργέστη.

Κάποιοι δεν επέστρεφαν ποτέ, έχοντας πέσει θύματα ληστών. Ανάμεσά τους κι ο πατέρας του κύρη, ο

* Αργυροχρυσόχων.

θείος, τα ξαδέλφια, τα μεγαλύτερα αδέρφια του, πλην του Στέλιου. Σύνολο δέκα άνδρες με δέκα τουφέκια, δέκα άλογα και πέντε μουλάρια με τηνπραμάτεια. Ιούνης του 1884 ήτανε, στον δρόμο προς Βελιγράδι, λίγο έξω απ' τα Σκόπια.

Με τις ιστορίες των προγόνων τους μεγάλωναν τα παιδιά της οικογένειας στη Θεσσαλονίκη της αυγής του 20ού αιώνα. Εδώ, στα τέλη του προηγούμενου αιώνα, είχε στήσει ο Γεώργιος μαζί με τον αδελφό του Στέλιο ένα υφασματοεμπορικό.

Στη συνέχεια παντρεύτηκε την Ντομνίκα, μια Νεβεσκιώτισσα με προίκα τρανταχτή. Ο πατέρας της είχε κάνει περιουσία στο Μισίρι από το εμπόριο βάμβακος. Λίγες κοπέλες στόλιζαν τις γιορτινές τους φορεσιές με εφτά σειρές χρυσά φλουριά.

Ο γάμος τελέστηκε στο χωριό κι αμέσως κατέβηκαν στην πόλη. Εκεί η Ντομνίκα αντίκρισε για πρώτη φορά στη ζωή της θάλασσα. Εκεί έβγαλε τα νεβεσκιώτικα και φόρεσε πλέον τα ευρωπαϊκά.

Στην οδόν Πλάτωνος την περίμενε το σπίτι, όπου θα ήτανε κυρά, πρωτοκυρά, αφού πεθερά δεν υπήρχε. Και τι σπίτι ήταν αυτό! Όχι πως το πατρικό της στο χωριό δεν ήταν εξίσου μεγάλο κι ομορφοστολισμένο με ξυλόγλυπτες οροφές και τοιχογραφίες με τις πυραμίδες της Αιγύπτου, μα ετούτο εδώ είχε

σκάλες μαρμάρινες, είχε φωταέριο, τρεχούμενο νερό, είχε παρκέ, είχε θερμάστρες χτιστές ως το ταβάνι. Η μία στο σαλόνι με γαλαζοπράσινα πλακάκια κι η άλλη στη σάλα με λευκά και βαθυγάλαζες ζωγραφίες. Είχε ακόμη μπάνιο με λεκάνη ευρωπαϊκή και όχι αλά τούρκα, μπανιέρα με πόδια λιονταριού και μπακιρένιο θερμοσίφωνα, που θερμαινόταν με ξύλα. Είχε, είχε, και τι δεν είχε το σπίτι αυτό. Μες στην αγκάλη του γέννησε τα έξι παιδιά της. Από τα σπάργανα τους έβαζε γαλάζια χάντρα για το μάτι, παρότι το σπίτι είχε γούρι, και μάλιστα ζωντανό. Παρέα μ' αυτό μεγάλωναν τα παιδιά – ένα φίδι ήταν, που το βαφτίσανε σιάρπι*.

Είχε τη φωλιά του σε μιαν άκρη του κήπου και κάθε πρωί ερχόταν μπροστά στο κελάρι να πει το γάλα που του έβαζαν σ' ένα μπακιρένιο τάσι. Τ' αγόρια τσακώνονταν ποιο θα πάρει κάθε φορά το πουκάμισό του, να το κάνει καμάρι κι ασπίδα του. Όλους τους γνώριζε το καλό το σιάρπι και όλους τους προστάτευε.

Ακόμη και το υφασματεμπορικό, που χάρη στην προίκα είχε γίνει πλέον η μεγαλύτερη φίρμα σε Μακεδονία και Θράκη, καθώς στη λιανική πώληση προ-

* Φίδι στα βλάχικα.

στέθηκε και χονδρική. Με εισαγωγές από Αυστροουγγαρία, Ελβετία, Ιταλία, προμήθευε εκλεκτά μαγαζιά της Καβάλας, του Βόλου, της Πάτρας, ακόμη και των Αθηνών. Επιπλέον, όλη η λεγόμενη καλή κοινωνία του Μοναστηρίου, δηλαδή οι βλαχόφωνοι Έλληνες, κατέβαιναν στη Θεσσαλονίκη, για να προμηθευτούν από το συγκεκριμένο μαγαζί τα υφάσματα που χρειαζόνταν για ένδυση, κουρτίνες, επίπλωση. Ήταν όλοι αυτοί που, όταν ο Βενιζέλος πέρασε με το τρένο από την πόλη τους πηγαίνοντας να υπογράψει τη συνθήκη του Βουκουρεστίου, τον υποδέχτηκαν στον σιδηροδρομικό σταθμό με σημαίες ελληνικές και με το αίτημα να συμπεριληφθούν στη νέα Ελλάδα. Δυστυχώς, αυτό δεν κατέστη δυνατόν, με επακόλουθο τον άγριο ξεριζωμό, τόσο από το Μοναστήρι όσο κι από το Κρούσοβο, χιλιάδων Ελλήνων, ανάμεσά τους και συγγενών της οικογένειας. Για το ποιος έφταιγε στήγονταν κάθε χρόνο στην ονομαστική εορτή του Γεωργίου, ως έθιμο πλέον, ομηρικοί καβγάδες ανάμεσα σε βενιζελικούς και αντιβενιζελικούς. Όταν οι άρρενες το παρατραβούσαν, οι γυναίκες επιστρατεύανε το σιάρπι. Το κουβαλούσαν σ' ένα πανέρι και το αμολούσαν στο σαλόνι, να δώσει επιτέλους λύση. Και πάντα έδινε.

Όμως την οικογένεια από τον βάσκανο οφθαλμό δεν μπόρεσε εντέλει να τη γλιτώσει.

Στην Πλάτωνος έμενε ο Βαλής της Θεσσαλονίκης. Κάθε πρωί ερχόταν μια κίτρινη άμαξα να τον πάρει για το Διοικητήριο. Ο δευτερότοκός τους, ο Νάκης, είχε τρέλα με την άμαξα αυτή. Έτρωγε γρήγορα το πρωινό του και κατέβαινε τρεχάτος τις σκάλες, μήπως και δεν την προλάβει. Ο Βαλή πασάς, όταν είχε κέφια, τον έπαιρνε μαζί του. Τον άφηγε μάλιστα να κάθεται δίπλα στον αμαξά και να κρατάει το χαλινάρι. Στη διασταύρωση με την Ολύμπου κατέβαινε και επέστρεφε σπίτι.

Ένα πρωί, εντελώς ξαφνικά, ο Νάκης ούτε πρωινό έφαγε ούτε την κίτρινη άμαξα έτρεξε να προλάβει. Ο Νάκης τους ήταν άρρωστος βαριά. Τον τρέξανε στην κλινική του συντοπίτη τους ιατρού Δαν. Ο ιατρός γνωμάτευσε φυματιώδη μηνιγγίτιδα. Μόνο ένα θαύμα μπορούσε να σώσει τον δευτερότοκό τους, είπε.

Από τον λόγο αυτόν κρατήθηκε η Ντομνίκα, για να μη σωριαστεί. Μόλις γύρισαν στο σπίτι, κλείστηκε στο εικονοστάσι*, για να ζητήσει φώτιση από την Παναγιά, απ' την Αγία Παρασκευή, από τον Αϊ-Νικόλα. Όταν βγήκε, ήταν αποφασισμένη να πάει το

* Δωματιάκι προσευχής.

παιδί στη Νέβεσκα. Εκεί υπήρχε η Άπα ντι Κάλε, η ιερή πηγή του δάσους, εκεί ήταν κι ο Γκόγκας με τις ιαματικές του βδέλλες. Τις μάζευε από τις γύρω λίμνες και τις φύλαγε μέσα σε γυάλες με νερό. Αυτές ρουφούσαν το κακό το αίμα και σώνονταν άνθρωποι κι άνθρωποι.

Αποφάσισαν λοιπόν ν' αφήσουν τα παιδιά κάτω απ' τη σκέπη της Σιούτσας* και να φύγουν αμέσως για το χωριό. Η Σιούτσα ήταν η χήρα του μονάκριβου αδελφού του Γεωργίου, του Στέλιου, ο οποίος είχε αποβιώσει τρία χρόνια πριν από ελνοοσία. Την εποχή εκείνη η Θεσσαλονίκη περιτριγυριζόταν από έλη, η δε κινήνη δεν είχε φτάσει ακόμη στην πόλη. Ο Γεώργιος πήρε τότε υπό την προστασία του τη χήρα και τη μικρή Ειρήνη, που μετοίκησαν στο σπίτι της Πλάτωνος. Για καλή τύχη όλων, οι συννυφάδες ταιριάζανε και η συνύπαρξή τους υπήρξε υποδειγματική.

Πρωί πρωί λοιπόν πήραν το τρένο για το Αμύνταιο. Εκεί τους περίμεναν οι κираτζίδες με τα μουλάρια, να τους ανεβάσουν στο χωριό.

Πριν φτάσουνε στο σπίτι, χτύπησαν την πόρτα του Γκόγκα. Έσπευσε εκείνος μ' ένα βάζο βδέλλες.

* Αναστασία στα ελληνικά.

Η Ντομνίκα, χωρίς να χάνει χρόνο, ξεκίνησε για την Άπα ντι Κάλε. Εκεί άφησε ένα κουρελάκι από τα ρούχα του παιδιού στους γύρω θάμνους, «εδώ να μείνει το κακό», ικέτευσε. Έριξε έπειτα μέσα στην πηγή τις κάλτσες του. Όταν πέρασαν επτά μέρες κι επτά νύχτες τις έφερε πίσω. Τις φόρεσε ο Νάκης της, μα δεν τον κρατήσανε ορθό.

Ποτέ στη ζωή του δεν είχε νιώσει τέτοιο σφάχτη ο Γεώργιος, μα και της Ντομνίκας η μιλιά είχε δεθεί, ούτε να μοιρολογήσει δεν μπορούσε. Μαυροφορέθηκαν οι γονείς, μαυροφορέθηκε το σπίτι. Το σαλόνι κλειδώθηκε. Με μαύρα κρέπια σκεπαστήκανε οι καθρέφτες.

Ωστόσο, δύο χρόνια αργότερα, η μοίρα θέλησε να επανορθώσει, φέρνοντας στον κόσμο ένα υγιέστατο αγοράκι, που το βαφτίσανε Πέτρο, για να είναι γερό κι ανθεκτικό σαν την πέτρα. Μόνον τότε μαζεύτηκαν τα μαύρα παραπετάσματα. «Όι, λέλε...»* να μην ξανακουστεί στο σπίτι.

Σε άλλα δύο χρόνια μάλιστα, τέλος του 1911, ήρθε κι η υστερότοκη – ένα κοριτσάκι όμορφο και χαρωπό. Μαρίκα το όνομά της. Ο πατέρας την αποκαλούσε Παπαρούνα – η Παπαρούνα μου. Στις φωτογραφίες όλοι στήνονταν σοβαροί. Μονάχα η Μαρίκα χαμο-

* Έκφραση οδύνης στα βλάχικα.

γελούσε. Από μικρή της άρεζε να χορεύει και να τραγουδάει. Για χάρη της πήρανε πιάνο.

Σε λιγότερο από έναν χρόνο ακολούθησε κι άλλη χαρά μεγάλη, καθώς απελευθερώθηκε η Θεσσαλονίκη. Αναμένοντας τη μεγάλη στιγμή η Ντομνίκα κι η Σιούτσα έραψαν μια μεγάλη ελληνική σημαία, την άπλωσαν στο σαλόνι και φώναξαν τον κύρη του σπιτιού και τα παιδιά για να την καμαρώσουν. «Έρχονται τα Ελληνάκια μας!» έλεγαν χαρούμενες. «Έρχονται τα Ελληνάκια!» Όταν ύστερα από λίγες μέρες μπήκε ο ελληνικός στρατός στην πόλη, με δάφνες και ροδοπέταλα τους έραινε ο κόσμος. Όλα τα σπίτια φανέρωσαν τις κρυμμένες σημαίες, παίρνανε μέσα τούς φαντάρους να τους φιλέψουν, να τους περιποιηθούν. Δυο παλικαράκια έφερε ο Γεώργιος να φάνε σπιτικό φαγητό και να πλυθούν. Ήταν η μοναδική φορά που η Σιούτσα, σχολαστική με την καθαριότητα, είπε «χαλάλι!» για τις λάσπες στα μαρμαρένια σκαλοπάτια, για τις πατημασιές στο παρκέ! Τ' αγόρια, που την είχαν άχτι για τη manía καθαριότητας, διασκέδαζαν με το πάθημα της θείας. Έπειτα άρχισαν να παρελαύνουν από δωμάτιο σε δωμάτιο ζωσμένοι τα ξύλινα σπαθιά τους και τραγουδώντας «*Ο Έλληνα ξεσπαθώνει, ξεσπαθώνει!*»